

Onbehagelijk verlangen naar gemeenschap

In *Moeten wij van elkaar houden?* duidt Bas Heijne het populisme als de politieke uiting van een diep verlangen naar gemeenschap. 'Het proces van globalisering heeft krachten losgemaakt waarvan men dacht dat die na 1945 voorgoed uit de westerse wereld waren verbannen. [...] Identiteit, het verlangen naar gemeenschap, de diepliggende behoefte aan controle en regulering, met daarachter een onuitgesproken verlangen naar regeneratie, het waren emoties en verlangens waarvoor in het naoorlogse humanisme geen plaats meer was.'

Maarten Neuteboom
Stafmedewerker van het
Wetenschappelijk Instituut
voor het CDA

Die naoorlogse wereld is bovendien een ontkerkende wereld, waarin 'alles alleen nog maar in rationele of economische termen wordt gezien' en als zodanig is de huidige politieke revolte ook 'een reactie op de taal van de economie als lingua franca, de kille, cijfermatige benadering van alles wat een individu bindt aan zijn omgeving. Flexibiliteit is een levensvoorwaarde geworden, doelmatigheid een allesoverheersend principe.'

Schrijvers ter linker- en rechterzijde van het politieke spectrum delen de cultuurpolitieke analyse van Heijne min of meer. Zo neemt de Britse historicus Tony Judt in *Ill Fares the Land* een vergelijkbaar verlies waar: '*Something is profoundly wrong with the way we live today. For thirty years we have made a virtue out of the pursuit of material self-interest: indeed, this very pursuit now constitutes whatever remains of our sense of collective purpose. We know what things cost but have no idea what they are worth.*' De Britse *Economist*-journalisten John Micklethwait en Adrian Wooldridge eindigen hun vurige betoog voor een slankere overheid met de waarneming dat dit streven wordt gecompliceerd door een 'democratisch tekort'. 'In de afgelopen decennia van grote welvaart is de democratie slonzig en genotzuchtig geworden: overbelast met verplichtingen en uitgehold door particuliere belangen'. Waar het boek van Judt uitmondt in een pleidooi voor een revitalisatie van de sociaaldemocratie, daar biedt *De vierde revolutie* van Micklethwait en Wooldridge een uitgesproken liberaal perspectief.

Een voorbeeld van een middenpositie biedt – alweer een Brit – Phillip Blond. Hij wijst er in *Red Tory* op dat politiek links en rechts loten zijn van dezelfde stam: het moderne verlichtingsdenken dat zijn vertrekpunt neemt in het autonome

individu en sterk de nadruk legt op rationaliteit en universaliteit. Deze abstracte politieke theorieën ondermijnen gemeenschap, tradities en burgerschapsethos. De onderlinge dynamiek tussen de uitersten van markt en overheid leidt tot een atomistische samenleving, waarin iedereen zijn materiële eigenbelang nastreeft, en die vervolgens in toom moet worden gehouden door een autoritaire en bureaucratische overheid.

Niet zonder reden laten burgeronderzoeken zien dat het vertrouwen in de toekomst, in de politiek en in de economie lager is dan voorheen. Het grenzeloze optimisme van de jaren negentig, sterk gevoed door de val van de Muur, lijkt alweer een eeuwigheid geleden. Het westerse model van kapitalisme en liberale democratie leek alle concurrerende regeringsvormen buitenspel te hebben gezet. Hoewel reeds toen toch ook waarschuwendende woorden klonken over de staat van de maatschappij.

De westerse kapitalistische samenlevingen en democratische rechtsstaat staan kortom onder druk. De interne strubbelingen doen volgens sommigen zelfs de wervingskracht van het westerse politieke model geen goed; een ontwikkeling die elites in Aziatische, Afrikaanse en Zuid-Amerikaanse landen mede de mogelijkheid biedt hun vorm van staatsgeleid kapitalisme als een verdedigbaar alternatief te presenteren. Een angst die wat overdreven lijkt, omdat zo'n vorm van *herrschaft* niet lijkt te passen bij de Europese geest. Tegelijkertijd levert het eens te meer een bewijs dat de traditie van het Europese gemeenschapsdenken onverminderd actueel is in de strijd tegen absolutisme, tribalisme en individualisme. De christendemocratie belichaamt dat als geen andere politieke stroming, maar zal zich wel moeten heroriënteren op hoe gemeenschappen vandaag de dag worden gevormd en beleefd. •

In deze rubriek bespreken medewerkers van het Wetenschappelijk Instituut bij toerbeurt hoe je vanuit christendemocratisch perspectief kunt kijken naar een voor cda-politici en bestuurders min of meer actueel thema.

Reageren op dit artikel?
maarten.neuteboom@wi.cda.nl